

Architektonická typologie dětských vesniček

Ing. arch. Soňa Velková
Školitel: Doc. Ing. arch. Dagmar Glosová, CSc.
Ústav navrhování I. FA VUT v Brně

1. Stručný úvod ke vzniku SOS vesniček:

Historie dětských SOS vesniček je spojena se jménem Dr. Hermanna Gmeiera, který již v roce 1949 spojil několik opuštěných dětí s náhradními matkami a vytvořil tak první, tzv. náhradní rodiny. Děti byly tehdy většinou váleční sirotci a vesnička vznikla v Imstu, v historickém městečku s dnes přibližně devíti tisíci obyvateli, nedaleko známějšího Innsbrucku v Rakousku.

Myšlenka se z Rakouska velmi rychle rozšířila, dnes fungují dětské SOS vesničky ve více jak 150 zemích světa. Do tehdejšího Československa přijel Dr. Gmeier hovořit o tehdy již několikaletých praktických zkušenostech s fungováním náhradních rodin v roce 1965. Tehdy nová koncepce zaujala v Československu několik prvních nadšenců, kteří v roce 1967 stáli u zrodu „Klubu přátel SOS dětských vesniček“. První výbor SOS vesniček vznikl v Praze, v Brně potom jeho pobočka. V listopadu 1967 redaktorka Eva Šimková uspořádala rozhovor odvysílaný v Českém rozhlase, s předsedou sdružení SOS dětských vesniček MUDr. Jiřím Synovským, tehdejším ředitelem dětského domova Dagmar a Stanislavem Šulcem, ředitelem domova mládeže na Veslařské. Tato medializace vzniku Klubu přátel a Výboru pro přípravu první dětské vesničky dala podnět prvním dobrovolným dárcům. Je dochováno v historických pramenech, že manželé Semerádovi z Prahy 4 věnovali prvních 500 korun záměru výstavby první československé vesničky. Tyto finanční prostředky stály u zrodu sbírky, která do roku 1969 nashromáždila 28 milionů korun, díky nimž mohla být první SOS dětská vesnička na území Čech v obci Doubí u Karlových Varů vystavěna. Její oficiální otevření bylo 1. června 1970. Velkou pomoc poskytl také Červený kříž pod vedením Rudolfa Kolmaše.

Na Moravě byly potom plánovány další dvě vesničky - v Brně a druhá v Chvalčově u Kroměříže. Dnes existují v České republice tři dětské SOS vesničky, které kopírují toto prvotní geografické rozložení, historicky první tedy v obci Doubí, druhá vznikla v roce 1971 ve Chvalčově a o rok později se začala budovat třetí v Brně – Medlánkách, která ovšem zůstala díky nepřízni doby nedokončená až do roku 2003.

Brněnské vesničky byly z finančních prostředků ze sbírek zakoupeny pozemky v Medlánkách mezi lety 1969-1970. V roce 1973 byl ještě dokonce položen za přítomnosti manželky prezidenta Ludvíka Svobody základní kámen. Avšak tím na dlouho dobu budování brněnské vesničky skončilo. Normalizace přinesla potlačení myšlenky SOS vesniček, v roce 1975 bylo dokonce Sdružení SOS vesniček zrušeno a pozemky se dostaly do majetku města Brna, které je svěřilo Dopravnímu podniku, který potom vystavěl na tomto místě mateřskou školu. Druhé dvě vesničky však v té době již stály a byly obývány náhradními rodinami, takže je nebylo možno vystěhovat a mohli tedy v již fungujících objektech zůstat. Fungují nepřerušeny až dodnes.

SOS vesnička v Brně – Medláncích zahájila skutečnou výstavbu až v létě 2002 a za rok bylo zkolaudováno a uvedeno do provozu deset rodinných domů spolu s jednou administrativní budovou.

2. Obecná typologická koncepce:

Dětská SOS vesnička se obvykle skládá z cca osmi až dvanácti samostatných rodinných domků a z administrativní budovy, ve které má své zázemí odborný tým podporující matky-pěstounky. K tomuto podpůrnému týmu patří psychologové, pedagogové a sociální pracovníci. V administrativní budově je také prostor pro děti, kde mohou trávit svůj volný čas různými mimoškolními aktivitami – herna, klubovna, na okolních prostranstvích jsou umístěna hřiště a sportoviště.

Jedna matka-pěstounka může současně vychovávat šest až sedm dětí a obývá s nimi jeden rodinný dům. Koncepce vesniček ale umožňuje vytvoření vzájemných vazeb i mezi jednotlivými domy, děti nejsou omezeny v pohybu a mohou navštěvovat také sousední objekty. Stejně tak funguje možnost návštěvy či návratu do náhradní rodiny po té, co se již dospělý jedinec vydá do samostatného života - je ve své původní (náhradní) rodině je vždy vítán. Může se do ní kdykoliv vracet, což velmi pozitivně přispívá k pocitu sounáležitosti a pocitu vlastních kořenů – pevnému a stabilnímu rodinnému zázemí, které ho provází celým životem. Do společných prostorů a ploch pro hry, jako jsou klubovny, dětská hřiště a sportoviště, na kterých se děti z SOS vesniček setkávají jako celé společenství, je umožněn přístup i maminkám s potomky z blízkého okolí, čímž vzniká různorodá směs dětí různého věku a potřeb. To napomáhá vzniku dalších společenských a sociálních vazeb dětí.

Dále v textu budou uvedeny odkazy a polemika na deset základních pravidel fungování českých dětských SOS vesniček a čtyři základní principy – „opěrné sloupy“ celosvětově užívaného modelu, proto zde uvádím jejich doslovnou citaci. Pravidla jsou závazná i pro ostatní světové vesničky.

Standardy SOS dětských vesniček:

SOS model rodinné péče o dítě vymezuje rámec naší práce:

SOS matka-pěstounka vede rodinu SOS

Děti jsou umístěny do SOS rodiny, kde jsou jejich potřeby nejlépe uspokojovány

Rozvoj dítěte je aktivně podporován

Programy pro mládež nabízejí možnost samostatného rozvoje

Každá rodina žije jako součást obce

S finančními prostředky a majetkem je nakládáno zodpovědně

Plánování a hodnocení zajišťuje kvalitní prostředí péče o dítě

Je podporováno vzdělávání a rozvoj zaměstnanců

Ředitel vesničky řídí SOS dětskou vesničku

Čtyři principy modelu SOS dětských vesniček:

SOS rodinu tvoří matka-pěstounka, jí svěřené děti žijí společně v jednom rodinném domě a tvoří společenství s ostatními SOS rodinami ve vesničce i okolí.

Matka a její charakteristika:

Motto: každé dítě má pečujícího rodiče, který mu poskytuje potřebné bezpečí, lásku a stabilitu

- je to žena, zpravidla ve věku 25–40 let, obvykle svobodná, rozvedená nebo ovdovělá, většinou nemá vlastní nezaopatřené děti

- úspěšně projde vstupním výběrem a absolvuje přípravný kurz

a praxi v dětské vesničce

- má dobrý zdravotní stav, je morálně bezúhonná,

kulturně tolerantní, otevřená a laskavá

- má praktické dovednosti v péči o dítě a ve vedení domácnosti

Bratři a sestry:

Motto: přirozeně se rozvíjí rodinné vazby, chlapci a děvčata různého věku spolu žijí jako bratři a sestry

- v SOS DV žijí osiřelé či opuštěné děti, nebo ty, jejichž rodiny o ně nejsou schopny samy pečovat

- skupinu v jedné rodině tvoří vlastní i nevlastní sourozenci, chlapci a děvčata

- děti do rodin přicházejí obvykle do deseti let věku

- matka pečuje současně o 5–7 dětí

- v rodinách jsou četně zastoupeny děti etnických menšin

- SOS vesničky umožňují biologickým sourozencům zůstat spolu v jedné rodině

Dům:

Motto: každá rodina vytváří vlastní domov s vlastní atmosférou, rytmem a řádem

- každá rodina žije a hospodaří v samostatném domě

- dvoupodlažní dům je plně vybaven. Patro tvoří 3 pokoje pro děti a pokoj pro matku, přízemí pak pracovna, obývací hala a kuchyňský kout. V obou podlažích je koupelna a sociální zařízení

- dům je domovem, který mohou děti navštívit, i když již žijí mimo vesničku

Vesnička:

SOS rodina je součástí společnosti, dělí se o své zkušenosti s ostatními a aktivně se účastní života místní komunity a obce.

3. Typologická koncepce analyzované dětské SOS vesničky v Brně – Medláncích - vlastní dům:

Jak je z výše uvedeného textu patrné, jedná se v podstatě o běžný komfortní rodinný dům, doplněný o některé další součásti, nicméně i ony mají svůj předobraz v řešení současného klasického rodinného domu. Dispoziční řešení se tedy liší od běžného rodinného bydlení pouze v detailech, nakonec i pocit z takového

„zařízení“ by měl být co nejvíce evokující normální běžné domácí prostředí, nikoliv vzdělávací či výchovný ústav.

Na konkrétním případě vybraného domu z dětské SOS vesničky v Medláncích lze jednoduše ukázat, do jaké míry jsou funkce stejné či podobné s běžným rodinným domem a které funkce či jinak řečeno prostory jsou naopak doplňkové, případně která specifika má takovýto specializovaný objekt.

Poznámka: V Brně – Medláncích je vybudováno deset samostatně stojících rodinných domů, doplněných o administrativní budovu a dětská hřiště.

Přízemí (zavětrí, zádveří, předsíň, hospodářské a hygienické zázemí domu, místnost pro externě docházejícího pracovníka - „tetu“, hlavní obytná část se schodištěm):

Z přiložených půdorysů je již na první pohled zřejmé, že minimálně plošná míra obývacího pokoje umístěného v přízemí samostatně stojícího rodinného SOS domu je velkoryseji dimenzovaná, než u srovnatelného rodinného jednogeneračního domu, typicky dimenzovaného pro tří- až čtyřčlennou rodinu. Protože dům je dimenzován pro jednu matku-pěstounku a šest až sedm dětí, většinou při plné obsazenosti dvakrát přesahuje počtem členů domácnosti průměrnou českou rodinu – ovšem pouze v případě, že uvažujeme srovnání s jednogeneračním samostatným rodinným bydlením. Nicméně i v případě dvou, či tří generačního objektu bývá zvykem, že obývací pokoje jsou samostatné pro rodiny jednotlivých generací. Proto tato nápadná velikost při průchodu klasicky členěnými vstupními partiemi zavětrí-zádveří-předsíň do obytné části upoutá nejdříve. Z předsíň, osazené nezbytnými věšáky a prostory pro odkládání obuvi po levé ruce, vede napravo vstup do další malé předsíňky s umyvadly s připojenou toaletou a komorou pro praní a sušení prádla. Tato komora pro domácí práce se liší pouze malým dispozičním detailem od běžného rodinného domu, je přístupná totiž pouze přes ještě jednu menší předsíňku (nebo spíše umývárnu) s umyvadly a nikoliv přímo z chodby. Tato úprava je praktičtější pro navrhovaný provoz, běžně je totiž malé umyvadélko spojeno přímo s toaletou, nicméně při tak velkém počtu dětí by pouze WC s umyvadélkem nestačilo denní potřebě. Dvě velká umyvadla v samostatném prostoru svoji praktičností vyhoví lépe. Druhý dveřní otvor komory pro domácí práce vedoucí do vnějšího přístřešku na kraji půdorysu domu je potom zásobovací, s nezávislým přístupem z venku do objektu. Matce-pěstounce může tedy s částí domácích prací pomáhat externí pracovnice – v řeči dětských vesniček „teta“, případně tento provoz pro zpracování špinavého a čistého prádla může být vyřešen společně pro více jednotlivých domů svozem do společné prádelny.

Obývací pokoj, jídelna a kuchyně jsou v jednom velkém otevřeném prostoru, hned za předsíní, ze kterého se půdorysně vymezuje pouze spíž a schodiště do patra. Kuchyně a jídelní kout je řešen klasicky, u jídelního stolu a u „barového“ pultu, dělicího kuchyň a jídelnu, najdeme větší počet židlí a židliček, odpovídající počtu členů rozsáhlé domácnosti. Otevřená dispozice přízemních obytných prostorů dává možnost matce-pěstounce kontrolovat dění v celém prostoru, obývací pokoj, jídelna a kuchyně tedy na sebe půdorysně navazují a jsou volně průchozí, nejsou zde použity žádné dělicí příčky a dveře. Je nutné zmínit velkou prosklenou stěnu, otevírající obytné prostory směrem ven přímo k jihu, s přídatnými venkovními horizontálními žaluziemi. Prosklení je provedeno přes obě dvě patra objektu, v patře jsou takto velkoryse prosklené dětské pokoje. Prosklení jižní fasády je součástí energetické koncepce domu, viz. dále architektonické a stavební řešení.

Důležitou místností, nacházející svůj předobraz v místnosti pro hosta, je pokoj pro externí pracovníci, docházející pravidelně pomáhat matce-pěstounce, takzvanou „tetu“. Má zde poměrně velkoryse dimenzovaný prostor, který kromě lůžka, skříní a polic, tedy běžného vybavení hostovského pokoje, zahrnuje pod oknem umístěný pracovní stůl.

Patro (chodba, pokoj pro matku-pěstounku, pokoje dětí a hygienické zázemí):

Po přímočarém schodišti přímo z obývacího pokoje se dostaneme do široké chodby v prvním nadzemním podlaží, prosvětlené oknem ve východní fasádě objektu. Na chodbu navazují tři dvojlůžkové pokoje, jeden jednolůžkový určený pro matku-pěstounku s nezbytným hygienickým zázemím, dvě samostatné koupelny s toaletou a ještě jedno doplňkové WC, opět samostatně přístupné z chodby.

Jedna z koupelen je osazena vanou, druhá sprchovým koutem, další sprchový kout najdeme v koupelně matky-pěstounky. Marně bychom zde hledali tolik obvyklou pračku nebo sušičku prádla, vše spojené s domácími pracemi je situováno v přízemí domu. Všechny koupelny a WC mají přirozené odvětrávací okna.

Neobvyklý pro stavebně-technické řešení běžného rodinného domu je zvýšený požadavek na požární bezpečnost. Také hygienické předpisy jsou u těchto staveb přísnější. Omezeno je použití interiérových materiálů, vyvarování se ostrých hran v celém objektu a několik dalších drobných omezení, týkajících se především provozních záležitostí domu. Naopak třeba různě barevné fasády a vnější obklady domu dávají dětem poznat právě ten jejich dům z několika stejně architektonicky ztvárněných a vytváří pestřejší a estetičtější prostředí vesničky.

4. Architektonické řešení:

Dětská SOS vesnička v Brně – Medláncích je postavena na principech stavby nízko-energetických domů. Prosklená jižní fasáda slouží k přijímání pasivních tepelných zisků, v letních měsících regulovatelných kovovými horizontálními žaluziemi. Ostatní fasády ukrývají pod barevným dřevěným obkladem kromě nosného zdiva dostatečnou vrstvu tepelné izolace, okenními otvory jsou zde prosvětleny a odvětrány vnitřní prostory pouze v nezbytné míře. Na jižní fasádě kromě žaluzií najdeme u některých objektů také sluneční kolektory pro přípravu teplé užitkové vody. Objekty jsou zastřešeny plochou, dvouplášťovou odvětrávanou střechou, lehce přetaženou před jižní fasádu. Toto přetažení střešního pláště přes půdorysnou hranu objektu má opět přímý vliv na dopadání slunečních paprsků do interiéru domu, rozdílné v zimě a v létě, opět s pozitivní energetickou bilancí.

Podle vyjádření architektonického ateliéru ATW architekti, který projekt vytvořil, byly při návrhu využity všechny zásady nízko-energetické výstavby, které byly v té době dostupné a realizovatelné.

Dětská SOS vesnička v Brně – Medlánkách
Zdroj: Sdružení SOS vesniček

Dětská SOS vesnička v Brně – Medlánkách
Zdroj: Sdružení SOS vesniček